

Social Work & Education

©SW&E. 2022

УДК 364.044.4:316.42

DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.9

Ірина Савельчук,
доктор педагогічних наук,
професор,
кафедра соціальної освіти та
соціальної роботи,
Національний педагогічний
університет імені
М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна;
лабораторія соціальної педагогіки
та соціальної роботи,
Інститут проблем виховання
НАПН України,
м. Київ, Україна;
iraut@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6813-4548>

Статус статті:

Отримано: березень 12, 2022

1-ше рецензування: березень 22, 2022

Прийнято: квітень 30, 2022

Савельчук, І. (2022). Соціальні очікування молоді: від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 113-121. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.9

СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ МОЛОДІ: ВІД ТЕОРЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. Проаналізовано сучасний стан дослідження феномену соціальних очікувань; виокремлено сутність та особливості соціальних очікувань підлітків і молоді. Встановлено, що існування різних підходів до розуміння поняття «соціальні очікування молоді» є відображенням еволюції самого феномену. Так як це поняття не має чіткого теоретико-методологічного визначення, ускладнюється процедура моніторингу й оцінювання результатів його прояву, зокрема в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Орієнтація на майбутнє відображає перспективні сфери реалізації соціальних очікувань. Урахування загроз та викликів воєнного та післявоєнного стану при орієнтації молоді на майбутнє призводить до змін у ціннісних (освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння), соціальних (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим), життєвих (життєстійкість, стратегічність, самоефективність, locus-контроль) та сімейних (шлюб, сім'я та батьківство) перспективах.

Мета дослідження: проаналізувати сучасні теоретичні підходи до розуміння феномену «соціальні очікування молоді» та виявити перспективні сфери реалізації соціальних очікувань, що пов'язані з виміром загроз та викликів воєнного та післявоєнного періоду.

Результати дослідження передбачають теоретичне розширення конструкту «соціальні очікування» шляхом пошуку індикаторів вияву специфічних ознак і чинників їх формування з урахуванням вікового, гендерного, середовищного та регіонального аспектів.

Ключові слова: соціальні очікування; орієнтація на майбутнє; підлітки та молоді; воєнний та післявоєнний період.

Вступ

Сучасна молодь України дорослішає у суспільстві, яке чинить супротив повномасштабному вторгненню російської федерації. Зруйновано мирне життя дітей, підлітків, дорослих людей, поставлено під загрозу повноцінна життєдіяльність сімей, соціально-економічні засоби для щасливого та здорового зростання сучасної учнівської та студентської молоді. Російсько-українська війна призводить до значних втрат серед мирного населення, руйнування цілих міст і селищ, пошкодження та повне руйнування житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я, установ соціального захисту та соціального обслуговування й надання соціальних послуг, руйнування підприємств й втрату робочих місць, погіршення рівня безробіття, збільшення великої кількості внутрішньо переміщених громадян та жінок з дітьми, що отримують прихисток в західних областях або за межами України. Війна завжди стає страшним викликом для молодого покоління, але вона не повинна скасувати прагнення молоді орієнтуватися на майбутнє.

Критично важливим, є те, що молоді люди, які постраждали від війни повинні демонструвати життєстійкість та здатність до побудови планів на майбутнє. Проте, соціальні очікування є відносно маловивченим явищем стосовно досвіду учнівської та студентської молоді. Розуміння впливу соціальних очікувань на поведінку молодих людей та їх ставлення до побудови майбутнього ускладняється через відсутність прагматичної концептуальної моделі, яка розроблена для пояснення процесу формування соціальних очікувань й вимірювання їх складових. У зв'язку з цим посилюється увага до феномену соціальних очікувань та розуміння процесу їх формування в учнівської та студентської молоді, що є суттєво значущим для орієнтування на практичні аспекти дослідження цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Пошук механізмів отримання очікуваного результату у різних сферах діяльності й досі не спинається. Продовжується справжня зацікавленість до проблем очікування, оскільки у межах першої міждисциплінарної теорії очікувань або «теорії очікувань VIE» Віктора Х. Врума (1964), очікування було представлено як сила переконання людини щодо здатності досягати поставлених цілей, результативність яких залежить від індивідуально-особистісних факторів, навичок, знань, досвіду та здібностей. Це дозволило зрозуміти, що люди мають не тільки різні очікування, але й неоднакову ступінь впевненості щодо їх реалізації через різноманітність наявних ресурсів для прийняття рішень до забезпечення результативності своєї діяльності. Особливої популярності «теорія очікувань VIE» набула для роботи з мотивацією, лідерством та прийняттям рішень в організаціях через визначення «мотиваційної сили» у поєднанні трьох конкретних умов (зусилля, продуктивність та результат), на які впливають очікування як віра в те, що можна зробити краще. Проте, розвиток різних сфер життєдіяльності суспільства, поява нових професій, становлення організаційних структур та інституцій вимагали взаємодоповнення традиційної «теорії очікувань VIE» (Miller & Grush, 1988), що призвело до розширення типів очікувань (соціальні, професійні,

суспільні тощо) та їх ознак (особистісні, групові, організаційні, нормативні, навчальні, кар'єрні, реальні, ідеальні тощо).

Аналіз останніх досліджень у вітчизняному дослідницькому просторі показує, що найчастіше предметом вивчення стають соціальні очікування, що дає можливість розуміти соціальні очікування як чинник інноваційної активності особистості (Фролов & Крамаревич, 2011), презентувати соціальні очікування абітурієнтів у поєднанні з дослідженням їх мотиваційних установок (Спіціна, 2007), розкрити особливості формування соціальних очікувань в умовах професійної підготовки майбутніх соціальних психологів (Попович & Блинова, 2019), майбутніх викладачів вищої школи (Андрейкова, 2013; Прошкін, 2019), створити імідж-портрет учителя початкової школи з урахуванням професійних вимог та соціальних очікувань (Довга, 2017). Тема соціальних очікувань підліткової молоді частіше всього розглядається через призму соціально-статусних преференцій та кар'єрних очікувань (Максимович, 2018), прогностичних умінь та ціннісних орієнтацій у контексті очікувань від майбутнього (Максим & Рябовол, 2020). Проте, в умовах ведення повномасштабної війни росії проти України, уявлення про природу соціальні очікування учнівської та студентської молоді потребує систематизації теоретичних напрацювань щодо вироблення узагальнених механізмів адаптації молодих людей до випробувань воєнного та післявоєнного часу.

Мета статті: проаналізувати сучасні теоретичні підходи до розуміння феномену «соціальні очікування молоді» та виявити перспективні сфери реалізації соціальних очікувань, що пов'язані з виміром загроз та викликів воєнного та післявоєнного періоду.

Методологія дослідження

У процесі дослідження були застосовані методи структурно-логічного аналізу наукових джерел, що дозволило з'ясувати основні принципи побудови структури поняття «соціальні очікування молоді» як механізму адаптації молодих людей до умов воєнного та післявоєнного періоду.

Основна частина

Звернення до проблеми соціальних очікувань молоді тісно пов'язано із еволюцією поглядів на природу феномену «очікування» у науково-дослідницькому просторі. Цей термін набував поширення із середини ХХ ст., змінюючись разом з теорією очікувань Віктора Х. Врума (1964) завдяки взаємозбагачувальному доповненню відповідно до сучасних тенденцій досліджень в галузі соціології, соціальної роботи, психології та освіти. Водночас, посилення уваги до вивчення впливу соціальних очікувань як інструменту та механізму забезпечення очікуваного результату в різних аспектах життєдіяльності зумовило активізацію ідеї щодо побудови власного успішного майбутнього. Зокрема, у межах соціально-психологічної концепції соціальних очікувань особистості побудовано «модель очікуваного майбутнього» (Попович, 2015), де соціальні очікування виступають важливим регулятором соціальної поведінки особистості, здатності прогнозувати перебіг подій, конструювати своє майбутнє.

Відомо, що у контексті планування очікуваного майбутнього розглядається співвідношення терміну «очікування» з іншими дефініціями, такими як «сподівання», «переконання», «орієнтація на майбутнє», «надія», «мрія», що відкриває можливості для більш глибокого методологічного дослідження змістовості та особливостей реалізації соціальних очікувань підлітків та молоді. Також важливим стає врахування досвіду (набуття досвіду успішної адаптації до соціального середовища та можливостей для самовизначення й саморозвитку), що може позитивно впливати на реалізацію орієнтацій на майбутнє. Однак, зараз мало що відомо, про роль, яку в цьому досвіді підлітків й молодих людей можуть відігравати переживання негативного та позитивного досвіду. Так, переживання труднощів та викликів воєнного й післявоєнного періоду, внутрішнього переміщення та виїзду за межі України через побоювання стати жертвою воєнних дій та злочинів під час збройної агресії росії, спричиняють неприємні переживання, які зумовлюють тривожність та невпевненість у власних можливостях. Тоді як, сподівання на перемогу України, що ґрунтується на вірі в ЗСУ та єдності українського народу, породження надії на успішне відновлення зруйнованих та пошкоджених житлових будинків, закладів освіти та охорони здоров'я у післявоєнний період, забезпечують виникнення приємних переживань, які надають молодим людям більшої впевненості у власних зусиллях можливостях. У такому розумінні, очікування молоді можна представити як міру їх впевненості у власних зусиллях щодо досягнення бажаного результату відповідно до цільових орієнтацій.

Молоде покоління унаслідок війни переживатиме психотравмувальний досвід, який безперечно впливатиме на їх подальше життя, що дозволить більше цінувати близьких людей, друзів та інші прості й звичні речі. Проте, це може бути можливим завдяки наявності процесу психологічної відновлюваності молодої людини («резильєнтність», «життєстійкість»), що забезпечить її подальше посттравматичне зростання. Психологічна відновлюваність дозволяє молодим людям здійснювати «добру адаптації при зіткненні із життєвими складнощами, травмою, трагедією, небезпеками або значним стресом» (Климчук, 2021, с.30). Її успішність цілком залежить від функціонування певних факторів відновлення:

- турбота та підтримка близького оточення та інших людей;
- здатність до складання реалістичних планів та докладання зусиль для їх утілення;
- позитивне самосприйняття, віра у власні сили та здібності;
- володіння навичками комунікації та вирішення проблем;
- здатність керувати сильними почуттями та імпульсами (Климчук, 2021, с.31).

Домінуючим фактором, що генерує особистісне відновлення для молодої людини є здатність до складання реалістичних планів та знаходження ресурсів для їх реалізації. Саме це визначає сенс життя, оскільки орієнтація на майбутнє спрямовує побудову власної «моделі майбутнього» з дотриманням певної мети, плануванням, аналізом шляхів й ресурсів для її виконання.

Для вирішення означених проблем важливим є врахування динамічності соціальних очікувань щодо визначення орієнтацій на майбутнє та конструювання власної «моделі майбутнього». У зв'язку з цим прикметно, що динамічність соціальних очікувань може бути зумовлена певними факторами, серед яких:

- вплив сім'ї, однолітків, близького оточення та їх підтримка й ресурсні можливості;
- наявність позитивного досвіду проактивної поведінки;
- подолання негативного психотравматичного досвіду шляхом посттравматичного зростання та відновлення;
- набуття навичок, умінь, знань та компетенцій;
- ставлення до ціннісних принципів або переконання щодо вибору певних цінностей як норм поведінки;
- прояв індивідуально-особистісних рис характеру та здібностей особистості;
- становлення Я-образу підлітків (молодих людей) як результат їх адаптації до типових ситуацій життєдіяльності.

Отже, сукупність визначених факторів певним чином впливає як на те, що соціальні очікування виступають джерелом постановки мети та цільової орієнтації, так і на те, що їх зародження може цілком залежить від мети, а процес подальшої успішної реалізації повинен передбачати здійснення оцінки умов (віковий аспект: підлітковий та юнацький вік; гендерний аспект: чоловічі та жіночі очікування; середовищний аспект: міська, селищна та сільська територіальна громада; регіональний аспект: регіони України (Північ, Південь, Центр, Схід, Захід) та м. Київ) та проведення моніторингу соціальних очікувань.

Зрозуміло, що названі аспекти можуть бути предметом аналізу, а значить отримати оцінку перспектив реалізації соціальних очікувань видається цілком можливим. Натомість виміряти соціальні очікування молоді в умовах воєнного стану доволі складно, оскільки тривожність під час війни посилює невпевненість у власних силах, відсутність інтересу щодо орієнтацій на конструювання успішного майбутнього.

Ураховуючи це, цікавим для нас можуть стати аналіз дизайну та висновків досліджень стосовно перспектив життя підлітків після війни шляхом оцінки та адаптації шкали очікувань майбутнього в Уганді (Saure, Gößmann, Catani & Neuner, 2019), визначення життєстійкості шляхом орієнтації на майбутнє підлітків, які будують власне майбутнє в часи загроз і викликів (Seginer, 2008), використання факторної структури шкали майбутніх очікувань для підлітків (FESA), щоб визначити її можливості для дослідження підлітків й молодих людей в Бразилії (Dutra-Thomé, Koller, McWhirter, & McWhirter, 2015). Це дозволяє розширити сферу застосування, спираюсь на загальні визначення орієнтацій на майбутнє для посилення мотивації та самовизначення підлітків та молодих людей, зокрема у умовах подолання труднощів воєнного та післявоєнного життя. Водночас, здійснення досліджень орієнтацій на майбутнє з урахуванням впливу воєнної загрози та викликів призводить до методологічного обґрунтування інтегрованої моделі впливу оцінки цих загроз щодо планування майбутнього, яка розкриває для нас додаткові шляхи дослідження.

Узагальнюючи у цій царині емпіричні дослідження стосовно очікувань підлітків та молоді під час воєнного та післявоєнного стану, пропонуємо визначити у чотириплощинному вимірі перспективних сфер соціальних очікувань молоді для здійснення моніторингу з урахуванням характерних аспектів оцінки умов їх

реалізації. Так, чотириплощинність виміру реалізації соціальних очікувань підлітків та молоді полягає у здійсненні оцінювання наступних перспектив:

- 1) ціннісні перспективи (вища освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння);
- 2) соціальні перспективи (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим);
- 3) життєві перспективи (життєстійкість, стратегічність, самоефективність, локус-контроль);
- 4) сімейні перспективи (шлюб, сім'я, батьківство).

Тим не менш, ми вважаємо, що представлена нами чотириплощинність виміру реалізації соціальних очікувань підлітків та молоді стимулюватиме пошук шляхів перевірки та оцінювання індикаторів у кожній перспективній сфері для їх уточнення. На методологічному рівні в дослідженнях потрібна більша увага до уточнюючих конструкцій побудови «моделі майбутнього». Прогнозування соціальних очікувань щодо орієнтацій на майбутнє, залишається значною мірою невизначеним, незважаючи на посилення наукового інтересу до порівняння очікувань в ситуаціях невизначеності та загрози життю та досягнення бажаного результату. У зв'язку зі зростанням інтересу до розробки діагностичного інструментарію для оцінки соціальних очікувань підлітків та молодих людей щодо орієнтацій на майбутнє, необхідно мати міцні теоретико-методичні засади, щоб ці інструменти мали намір не тільки вимірювати, але й оптимізувати й удосконалити методику дослідження, що призведе до покращення прийняття рішень з усіх сторін.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Орієнтація на майбутнє у підлітків й молодих людей має певні показники перспективних сфер реалізації соціальних очікувань. Індикаторами особистісних й соціальних змін, до яких призводить орієнтація на майбутнє виступають ціннісні (освіта, робота та кар'єра, співпраця, служіння), соціальні (рівність, соціальна справедливість, національна ідентичність, патріотизм, допомога іншим), життєві (життєстійкість, стратегічність, самоефективність, локус-контроль) та сімейні (шлюб, сім'я, батьківство) перспективи в умовах адаптації підлітків та молоді під час воєнного та післявоєнного періоду. Крім того, здійснення моніторингу соціальних очікувань є доволі складною для оцінювання, оскільки має пряму кореляцію з умовами їх реалізації (віковий, гендерний, середовищний, регіональний аспекти виміру).

Дослідження соціальних очікувань підлітків й молоді під час війни та післявоєнний період мають передбачати детальний аналіз середовищного та регіонального виміру. Водночас здійснення моніторингу формування й реалізації соціальних очікувань та виокремлення детермінант, пов'язаних з оптимізацією розвитку та корекції, вважаються перспективним напрямом дослідницьких практик.

Література

Андрейкова, І. Б. (2013) Професіоналізм майбутнього викладача іноземної мови як соціально очікуваний і особистісно вагомий результат його магістерської підготовки.

Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 1. 143-147. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2013_1_29

Довга, Т. (2017). Імідж-портрет учителя початкової школи: візуалізація професійних вимог та соціальних очікувань. *Рідна школа.* 3-4. 20-25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2017_3-4_7

Климчук, В. О. (2021) *Психологія посттравматичного зростання*: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД.

Максим, О. В., Рябовол, Т. А. (2020). Особливості прогностичних умінь та ціннісних орієнтацій у контексті очікувань від майбутнього у підлітків з девіантною поведінкою. *Молодий вчений.* 9(2). 120-124. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9(2)_8)

Максимович, О. В. (2018). Соціально-статусні преференції та кар'єрні очікування підліткової молоді Прикарпаття (за результатами опитування учнів випускних класів закладів загальної середньої освіти). *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки.* 23(1). 68-78. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_sip_2018_23_1_9

Попович, І. С. (2015). Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : психологічні науки : зб. наук. праць ХДУ.* 6. 145–154.

Попович, І. С., Блінова, О. Є. (2019). Контент-аналізування соціальних очікувань майбутніх соціальних психологів. *Психологічний часопис.* 3. 92-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_3_8

Прошкін, В. В. (2019). Соціально-комунікативна компетентність майбутніх викладачів вищої школи: стан та очікування. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 6(2). 239-247. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6(2)_26)

Спіцина, Л. В. (2007). Дослідження мотиваційних установок та соціальних очікувань абітурієнтів в системі комунікаційного менеджменту вищому навчальному закладі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2. 198-202. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2007_2_38.

Фролов, П. Д., Крамаревич, О. В. (2011). Соціальні очікування як чинник інноваційної активності особистості. *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* 2. 255-269. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2011_2_21

Dutra-Thomé, L., Koller, S. H., McWhirter, E. H., & McWhirter, B. (2015). Application of the Future Expectation Scale for Adolescents (FESA) in Brazil. *Psicologia: Reflexão e Crítica,* 28(2), 331–339. <https://doi.org/10.1590/1678-7153.201528213>

Miller, L. E., Grush, J. E. (1988). Improving predictions in expectancy theory research: Effects of personality, expectancies, and norms. *Academy of Management Journal,* 31, 107-122.

Saube, L. B., Gößmann, K., Catani, C., & Neuner, F. (2019). Adolescent Life Perspectives After War: Evaluation and Adaptation of the Future Expectation Scale in Uganda. *Frontiers in psychology,* 10, 15-27. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01527>

Seginer, R. (2008). Future orientation in times of threat and challenge: How resilient adolescents construct their future. *International Journal of Behavioral Development.* 32 (4), 272–282. <https://doi.org/10.1177/0165025408090970>

Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation.* New York: Wiley and Sons.

SOCIAL EXPECTATIONS OF YOUNG PEOPLE: FROM THEORETICAL CONSIDERATION TO PRACTICAL APPLICATION IN WAR AND POST-WAR PERIOD

Iryna Savelchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Social Education and of Social Work, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine; Department of Social Pedagogy and of Social Work Institute of Educational Problems of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; email: iraut@ukr.net

Abstract. *The current state of research of the phenomenon of social expectations is analyzed, which made it possible to highlight the essence and features of social expectations of adolescents and young people. It is established that the existence of different approaches to understanding the concept of «social expectations of young people» is a reflection of the evolution of the phenomenon itself. The concept of «social expectations» does not have a clear theoretical and methodological definition, which complicates the implementation of the procedure of monitoring and evaluation of its results, in particular in martial law and postwar. It was found that the determinants of their implementation may be the characteristics of the young person (age, gender, region and place of residence).*

It is shown that the focus on the future reflects promising areas of realization of social expectations. Taking into account the threats and challenges of martial law and post-war future orientation of young people leads to changes in values (education, work and career, cooperation, service), social (equality, social justice, national identity, patriotism, helping others), life (sustainability, strategic, self-efficacy, locus of control) and family (marriage, family and parenthood) perspectives.

The purpose of the study: to analyze modern theoretical approaches to understanding the phenomenon of «social expectations of young people» and identify promising areas of social expectations related to the measurement of threats and challenges of the war and postwar period.

The results of the study provide a theoretical expansion of the construct of «social expectations» by finding indicators of specific characteristics and factors of their formation, taking into account age, gender, environmental and regional aspects.

Key words: *social expectations; future orientation; adolescents and youth; prospects for implementation; war and postwar period.*

References

- Andreikova, I. B. (2013). Professionalism of a future foreign language teacher as a socially expected and personally significant result of his master's degree. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohika. 1.* 143-147. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2013_1_29 (in Ukrainian).
- Dovha, T. (2017). Image-portrait of a primary school teacher: visualization of professional requirements and social expectations. *Ridna shkola. 3-4.* 20-25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2017_3-4_7 (in Ukrainian).

Klymchuk, V. O. (2021). *Psychology of post-traumatic growth*: monohraf. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. (in Ukrainian).

Maksym, O. V., Riabovol, T. A. (2020). Features of prognostic skills and value orientations in the context of future expectations in adolescents with deviant behavior. *Molodyi vchenyi*. 9(2). 120-124. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_9(2)_8) (in Ukrainian).

Maksymovych, O. V. (2018). Socio-status preferences and career expectations of adolescents in Prykarpattia (according to the results of a survey of graduates of general secondary education institutions). *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Sotsiolohiia i politychni nauky*. 23(1). 68-78. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_sip_2018_23_1_9 (in Ukrainian).

Popovych, I. S. (2015). Construction of a personality model of the expected future. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : psykholohichni nauky : zb. nauk. prats KhDU*. 6. 145–154. (in Ukrainian).

Popovych, I. S., Blinova, O. Ye. (2019). Content analysis of social expectations of future social psychologists. *Psykholohichni chasopys*. 3. 92-106. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_3_8 (in Ukrainian).

Proshkin, V. V. (2019). Socio-communicative competence of future high school teachers: status and expectations. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 6(2). 239-247. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6(2)_26) (in Ukrainian).

Spitsyna, L. V. (2007). Research of motivational attitudes and social expectations of entrants in the system of communication management of higher education. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedahohichni nauky*. 2. 198-202. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2007_2_38 (in Ukrainian).

Frolov, P. D., Kramarevych, O. V. (2011). Social expectations as a factor in the innovative activity of the individual. *Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky*. 2. 255-269. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pnpz_2011_2_21 (in Ukrainian).

Dutra-Thomé, L., Koller, S. H., McWhirter, E. H., & McWhirter, B. (2015). Application of the Future Expectation Scale for Adolescents (FESA) in Brazil. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 28(2), 331–339. <https://doi.org/10.1590/1678-7153.201528213>

Miller, L. E., Grush, J. E. (1988). Improving predictions in expectancy theory research: Effects of personality, expectancies, and norms. *Academy of Management Journal*, 31, 107-122.

Saupe, L. B., Gößmann, K., Catani, C., & Neuner, F. (2019). Adolescent Life Perspectives After War: Evaluation and Adaptation of the Future Expectation Scale in Uganda. *Frontiers in psychology*, 10, 15-27. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01527>

Seginer, R. (2008). Future orientation in times of threat and challenge: How resilient adolescents construct their future. *International Journal of Behavioral Development*. 32 (4), 272–282. <https://doi.org/10.1177/0165025408090970>

Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley and Sons.

Article history:

Received: March 12, 2022

1st Revision: March 22, 2022

Accepted: April 30, 2022